

Ольга Біляковська

ДИДАКТИЧНІ ВИМОГИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЬНО-ОЦІНЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розглянуто особливості контрольно-оцінювальної діяльності педагога, теоретично обґрунтовано дидактичні вимоги до організації контрольно-оцінювальної діяльності майбутнього вчителя. Зазначено, що об'єктивність контролю й оцінювання залежать від: застосування науково обґрунтованих критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів; чіткого визначення вчителем загальних і конкретних цілей для оволодіння усіма компонентами змісту навчального предмета; врахування вимог до навчальних досягнень учнів (окремо для кожного предмета); виділення головних об'єктів контролю (перевірки й оцінювання); адекватності мети, змісту і способів контролю й оцінювання вимогам програм і методик.

Ключові слова: *вчитель, учень, контроль, оцінювання, контрольно-оцінювальна діяльність.*

Сучасні тенденції реформування української системи освіти потребують оновлення змісту, форм та методів професійної підготовки вчителя, органічно адаптованого до життя у динамічному суспільстві інноваційних змін, багатоманітних зв'язків і перетворень. Відомо, що якісна освіта – це, перш за все, високопрофесійні педагогічні кадри. Саме тому, такого важливого значення набуває підготовка у ВНЗ конкурентоспроможного вчителя, адже сучасній інноваційній моделі школи потрібен конкурентоспроможний вчитель, готовий до професійної діяльності в умовах змін і перманентного вдосконалення фахової майстерності [3, с. 67].

На сучасному етапі науковці активно звертаються до проблеми Учителя, його творчої діяльності, розглядаючи різні її аспекти та компоненти. Так, проблеми формування майстерності у професійній діяльності вчителя висвітлено у роботах Є. Березняка, І. Зязюна, В. Паламарчук, М. Поташника; у дослідженнях В. Андрущенко, Н. Кузьміної, А. Маркової, М. Сметанського, М. Шкіля розкрито проблеми особистості педагога, його професіоналізму; проблемам результативності професійної діяльності вчителя присвячено праці Ш. Амонашвілі, Б. Кобзаря, В. Сухомлинського, О. Ярошенко. Дослідження М. Алексюка, С. Гончаренка, Г. Ксензової, В. Семиченко, О. Савченко та інших визначають шляхи удосконалення професійної підготовки вчителів, зокрема і в контексті організації контрольно-оцінювальної діяльності.

Мета статті – теоретично обґрунтувати дидактичні вимоги до організації контрольно-оцінювальної діяльності вчителя.

Складність і важливість педагогічної праці вчителя зумовлена багатьма чинниками, зокрема й різноманітністю функцій, видів, способів контролю. Важливим у діяльності педагога є не лише знання нормативних документів і базових понять, необхідно також орієнтуватися на основні дидактичні та методичні вимоги щодо організації ефективної контрольно-оцінювальної діяльності.

У дидактичних дослідженнях визначено певні вимоги до організації контрольно-оцінювальної діяльності вчителя, а саме: систематичність, індивідуальний характер, об'єктивність, своєчасність, дієвість, всеосяжність, відкритість, методична різноманітність. Зауважимо, що ці вимоги здійснюються на засадах гуманної навчальної взаємодії, коли учень є не лише об'єктом контрольно-оцінювальних дій, а обов'язково й суб'єктом контрольно-оцінювальної діяльності. Під суб'єктністю розуміється спеціальне створення вчителем різноманітних навчальних ситуацій із залучення школярів до самоконтролю, саморегуляції й самооцінювання.

Відомо, що контроль і перевірка ефективні, якщо здійснюються вчителем систематично. Саме тому, систематичність, як вимога до контрольно-оцінювальної діяльності вчителя, передбачає безперервний характер одержання педагогом інформації про якість засвоєння учнями навчального матеріалу на кожному етапі засвоєння знань. Однак помилково вважати, що чим частіше проводити контроль, тим кращою буде успішність навчання школярів. Дослідження психологів доводять, що сам факт контролю як особливого виду діяльності, яка вимагає самостійності учнів та оцінювання їхніх навчальних досягнень, є причиною порушення «психічної рівноваги» школярів, збуджує або пригнічує їх. Вочевидь, що за таких обставин виявити справжній рівень навчальних досягнень стає досить складно. Тому вимога, яка визначається індивідуальним характером до контролю й оцінювання успішності учнів упереджує психологічне напруження школярів, налаштовує для створення комфортного навчального середовища й умов до повнішого виявлення індивідуальних можливостей та об'єктивного оцінювання. Адже, «навчання, уроки, виконання завдань, постійне одержання оцінок в жодному разі не повинні стати єдиною всепоглинаючою міркою, якою вимірюється, оцінюється людина, а вона, маленька людина, сприймає, переживає цю оцінку з особливою гостротою і вразливістю. Вона повинна на власному досвіді переконатися, що її вимірюють багатьма мірами, до неї підходять з різних боків» [5, с. 74].

Вважаємо, що першорядне значення має не стільки частота, а своєчасність контролю й оцінювання в межах певного етапу засвоєння навчального матеріалу чи окремого уроку і загалом усієї теми. Тому перед

вивченням нової теми вчитель має структурувати матеріал, чітко визначити, що й на якому рівні має бути засвоєне школярами, заздалегідь продумати запитання і завдання для різних видів робіт. Окрім того, якщо тема складна і на її вивчення відведено тривалий час, учитель має передбачити різні види перевірки, поєднуючи усні та письмові, фронтальні, групові й індивідуальні завдання.

Дидактична вимога щодо об'єктивності контрольної-оцінювальної діяльності вчителя полягає у запобіганні суб'єктивних і помилкових оцінних суджень і балів, які не відображають реальних досягнень навчально-пізнавальної діяльності учнів. Об'єктивність контролю й оцінювання залежать від багатьох умов, найсуттєвішими серед яких є: 1) застосування науково обґрунтованих критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів; 2) чітке визначення вчителем загальних і конкретних цілей для оволодіння усіма компонентами змісту навчального предмета; 3) врахування вимог до навчальних досягнень учнів (окремо для кожного предмета); 4) обґрунтоване виділення головних об'єктів контролю (перевірки й оцінювання); 5) адекватність мети, змісту і способів контролю й оцінювання вимогам програм і методик.

Дієвість контролю й оцінювання полягає у визначенні змісту різних видів робіт, способу їх проведення, а також у знаходженні таких форм навчання, які дозволяють за короткий час виконати більше завдань, водночас даючи об'єктивну інформацію про підготовку учнів, допомагають індивідуалізувати і диференціювати процес навчання. Вчителю слід ширше використовувати роздавальні дидактичні матеріали, тестові завдання, різні види інтерактивних завдань, дидактичні ігри.

Всеосяжність контрольної-оцінювальної діяльності вчителя передбачає всебічність, повноту, охоплення всіх розділів теми, врахування всіх проявів навчальної діяльності, встановлення зв'язку з усіма видами роботи учнів на уроці. Оцінюючи, вчителю потрібно бути педагогічно уважним, врахувати всі якості дитини, ціннісні орієнтації, навчальні досягнення. На важливості педагогічної уважності у процесі контрольної-оцінювальної діяльності вчителя наголошує американський педагог Дж. Холт. Негативне оцінювання вчителем пізнавальних здібностей учнів призводить до різкого зниження у них інтересу до навчання і до заниженої самооцінки. Дж. Холт зазначає, що в учнів із заниженою самооцінкою спостерігається відсутність бажання сприймати навчальний матеріал, вони не намагаються навіть зрозуміти його. Часом, навіть, схоплюючи ідею, швидко від неї відмовляються [6, с. 11]. В. Сухомлинський зазначає, що «оцінка морально виправдана тільки тоді, коли учитель оцінює не здібності, взяті, так би мовити, у чистому вигляді, а єдність праці і здібностей, причому на перше місце ставиться праця» [5, с. 84].

Важливою дидактичною вимогою до контролю й оцінювання є

відкритість, яка передбачає повне ознайомлення учнів з усіма елементами контрольної-оцінювальної системи. Учитель немає жодних підстав приховувати від учнів як діє той чи інший елемент системи, які між ними існують взаємозв'язки. Також доцільно проводити попереднє ознайомлення учнів зі структурою знань і практичних дій, які потрібно засвоїти, зразками контрольних робіт, тестів, критеріями оцінювання тощо. Тоді у свідомості учнів буде проходити процес «свідомого засвоєння знань, запобігаючи тим самим формалізму, а також й одночасному перетворенню знань в глибокі та стійкі переконання» [1, с. 18].

Методична різноманітність контрольної-оцінювальної діяльності вчителя полягає у використанні різних форм, видів контролю, методів та засобів. Багатопредметність шкільного навчання та різноманітність його цілей зумовлюють велику складність у визначенні головних завдань вивчення того чи іншого матеріалу. Тому, розпочинаючи вивчення нової теми, вчителю доцільно ще раз уважно прочитати, як вона окреслена в навчальній програмі, зіставити з нею зміст підручника (чи методичного комплексу). Виходячи з цього, у межах системи уроків визначають об'єкти контролю, різні види та способи виконання перевірних робіт [4, с. 124]. Зазначимо, що вчителю слід уміло використовувати великі можливості методів усного опитування (бесіда, розповідь, групові відповіді, індивідуальне опитування), якомога ширше урізноманітнювати діапазон засобів, які допомагають швидко налагодити зворотний зв'язок для активізації навчальної діяльності учнів. Зважаючи на велику роль усного опитування, слід врахувати, що саме ця форма контролю потребує від учителя великої зосередженості та розподілу уваги, оскільки оцінка усної відповіді школяра найбільше залежить від суб'єктивних факторів (невміння конструювати речення, передавати наявні знання, виокремити істотне тощо). У зв'язку з цим, вчителю доцільно доповнювати усну перевірку письмовими формами контролю. Письмовий контроль заощаджує час і дає досить повну й об'єктивну інформацію про засвоєння учнями навчального матеріалу. Проте перевірка письмових завдань потребує чимало часу, особливо тестових з великою кількістю варіантів. Також у процесі виконання самостійних письмових робіт вчителю складно підтримувати зворотний зв'язок, зауважити, хто з учнів потребує допомоги.

Майбутнім учителям слід знати, що оцінка – в поєднанні з іншими мотивами учіння сприяє розкриттю причини успіху дитини, створює і підтримує позитивний емоційний настрій, викликає бажання вчитися, сприяє формуванню адекватної самооцінки [2, с. 45]. Водночас вміння учня перевіряти себе, аналізувати наслідки своєї роботи, робити з цього належні висновки належить до найважливіших навчальних умінь. Важливе й непросте завдання вчителя – навчити учня перевіряти свої знання,

залучати його до самоперевірки й оцінки своєї роботи. Для організації самоконтролю знань учнями необхідно їх ознайомити з нормами і критеріями оцінювання, а також чітко визначити мету, завдання контролю. Вміла організація самоконтролю і самоперевірки учнівських знань орієнтує школярів на краще розуміння дружньої взаємодопомоги, взаємоперевірки, мобілізує на якісне засвоєння навчального матеріалу.

Контрольно-оцінювальна діяльність учителя займає важливе місце в структурі педагогічної діяльності. Однак, на жаль, система підготовки майбутніх педагогів має ряд недоліків, які не дозволяють здійснити підготовку вчителів до контрольно-оцінювальної діяльності на належному рівні. Так, зменшення тижневого аудиторного навчального навантаження студентів, скорочення годин на проходження педагогічної практики призводить до того, що не вистачає часу для набуття глибоких теоретичних знань про контрольно-оцінювальну діяльність, а також вироблення практичних навичок оцінювання. Саме тому, молоді вчителі часто бувають безпорадними в організації контролю й оцінюванні знань учнів, недостатньо уявляють складність і відповідальність цього процесу. Щоб об'єктивно оцінити учня, вчителю слід швидко зорієнтуватися у логіці відповіді школяра, вміти визначити, з якої причини він не правильно відповів або взагалі не зміг відповісти на запитання. А тому вчитель має добре орієнтуватися в послідовності операцій, які має виконати учень для того, щоби відповісти на запитання. Все це вимагає від учителя не лише глибоких фахових знань, але й умінь для організації контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів.

Готовність майбутніх учителів до контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів ґрунтується на трьох складових: 1) мотивації контрольно-оцінювальної діяльності; 2) теоретичних знаннях про цю діяльність; 3) практичних умінь та навичках її виконання. Таким чином, можна виділити три головні компоненти професійної готовності до контролю й оцінювання успішності учнів:

1) мотиваційний – полягає в усвідомленні майбутніми вчителями значущості контрольно-оцінювальної діяльності, яка ґрунтується на позитивному принципі, що передусім передбачає врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач; необхідності вдосконалення своїх знань, умінь та навичок;

2) змістовний – передбачає глибокі знання психолого-педагогічних основ контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів, тобто знання об'єктів, мети, цілей, результатів, функцій, критеріїв, видів, форм, методів контролю й оцінювання тощо;

3) практичний – передбачає умінь та навички організовувати процес контролю й оцінювання, аналізувати і корегувати результати цього процесу.

Отже, при формуванні готовності майбутніх учителів до контрольно-оцінювальної діяльності важливо акцентувати увагу на головних принципах і вимогах до контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів, які становлять основу цієї діяльності і є запорукою успішного виконання професійних функцій. До перспектив подальших досліджень відносимо вивчення специфіки певних контрольно-оцінювальних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
2. Балютіна К. Роль педагогічної оцінки у формуванні контрольно-оцінних умінь молодших школярів / К. Балютіна // Початкова школа. – 2011. – № 4. – С. 45–46.
3. Завалевський Ю. Педагогічні технології підготовки конкурентоспроможного вчителя : навч. посіб. / Ю. Завалевський. – Чернівці : Букрек, 2011. – 304 с.
4. Савченко О. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 416 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 6 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – 654 с.
6. Holt J. How children fail / J. Holt. – Rev. Ed. – New York : «A Merloyd Lawrence Book» – Massachusetts, 2002. – 298 p.